

Gintaro Varno teatro pedagogika: aktorių ugdymo principai ir praktinės veiklos rezultatai

Elzė Gudavičiūtė

Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Gedimino pr. 42, LT-01110 Vilnius

El. paštas: elze.gudaviciute@gmail.com

Straipsnyje išskiriami režisieriaus Gintaro Varno teatro pedagogikos formavimosi ir aktorių mokymo principai, pabrėžiami pedagoginio darbo su 2005–2009 m. Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje išugdyto aktorių kurso studentais kūrybiniai rezultatai, aptariami studentų mokymo praktikos laikotarpiu sukurti spektakliai *Žvaigždžių kruša*, *Dekalogas*, *Sekspyriada*, nagrinėjamas aktorių (kaip mokinių) ir režisieriaus (kaip mokytojo) kūrybinis bendradarbiavimas. Straipsnio autorė remiasi užrašytais pokalbiais su režisieriumi Varnu ir jo buvusių auklėtinių studijų metų patirties autentiškais vertinimais.

RAKTAŽODŽIAI: Gintaras Varnas, aktorių rengimo specifika, pedagogikos principai, aktorių mokymo praktika teatre

Lietuvos teatrologų stebima, komentuojama, įvairiai vertinama režisieriaus Varno kūryba gyvuoja kaip unikalus šiuolaikinio teatro fenomenas – kaip tęstinis, įvairialypis filosofinių, literatūrinių, psichologinių teatro meno mįslių procesas. Lietuvos sceninės kultūros žinovai ir vertintojai, artimiau susipažinę su Varno spektaklių savirefleksišku, kompozitorine jo darbo specifika, pripažįsta ir akademinį, griežtą šio režisieriaus principingumą bei pasišventimą, ir profesinę kantrybę.

2005 m. režisierius Varnas pirmą kartą surinko vaidybos studentų kursą, įsijungė į atsakingą pedagoginį procesą Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje. Varnas jau seniai norėjo savo studentų kurso, tačiau jam nebuvo leidžiama rinkti, kol akademija nebuvo tikra, kad jo būsimoji auklėtiniai, baigę studijas, turės darbą. Ir tik 2004-aisiais, jam tapus Kauno valstybinio dramos teatro (toliau – KVDT) meno vadovu (šias pareigas ėjo iki 2007 m. pabaigos), pagaliau atsirado galimybė prašyti, kad vis dėlto būtų leista surinkti norimą kursą. Tuo metu Kauno valstybinis dramos teatras išgyveno pakilimo laiką – jame buvo rodomi teatro meno vadovo Varno sukurti spektakliai *Heda Gabler* (1998), *Tolima šalis* (2001), *Portija Koglen* (2002), *Donja Rosita arba gėlių kalba* (2003), *Nusiaubta šalis* (2004), *Nusikaltimas ir bausmė* (2004), sutraukdavę pilnas sales žiūrovų. Retrospektyviai peržvelgiant teatrologų komentarus, skaitant kritikų recenzijas apie Varno kūrybinės šlovės periodą Kaune tampa aišku, kodėl Varnas buvo nusiteikęs surinkti aktorių kursą. Ir ne vien dėl to, kad teatrui reikėjo jaunos kartos žmonių, kurių ten jau seniai trūko, bet ir pačiam sau, nes be perstojo kūrybinį darbą dirbančiam režisieriui tai buvo įdomu.

Per stojamuosius egzaminus šalia Varno buvo galima matyti tikrą talentų ieškotoją režisierę, pedagogę Dalią Tamulevičiūtę (1940–2006), kurią jis pasikvietė į pagalbą, nes pats tų stojamųjų egzaminų, Varno žodžiais tariant, bijojo labiau negu jauni žmonės, stojantys į Lietuvos muzikos ir teatro akademiją. Pirmasis Varno įspūdis

apie anuometinį vaidybos studijoms pasiryžusių jaunų žmonių kontingentą nebuvo optimistinis, tačiau dabar, lygindamas pirmąjį kursą su jau antruoju, 2013 m. surinktų aktorių kursu, arba su 2012 m. įstojusių režisierių kursu, jis tvirtina, kad anuomet, Tamulevičiūtei padedant, intuityviai žinojo, kad vis dėlto tai bus tikras kursas. Varnas pasitikėjo didžiule pedagogine Tamulevičiūtės patirtimi ir, kalbėdamas apie pirmąjį savo studentų kursą, nepamiršta pabrėžti, kad jo ir Tamulevičiūtės nuomonės tada sutapo, nors ji niekada jam ir nebuvo dėsciūsi. Tai buvo paskutinis Tamulevičiūtei padedant surinktas būsimųjų aktorių kursas.

Remiantis užrašytais interviu su režisieriumi Varnu ir jo buvusiais studentais aktoriais bei šio straipsnio autorės, buvusios Varno studentės, asmenine patirtimi, sisteminant ir tikrinant surinktą informaciją, persvarstant pasisakymų autentiškumą, galima išskirti svarbiausius Varno teatro pedagogikos principus. Pažymėtina, kad Varno teatrinė pedagogika susijusi ne tik su teatro pedagogika specialiaja prasme, kaip ji yra suprantama, bet kad Varnui labai svarbus ir šiuolaikinio jauno žmogaus visuomeninių vertybių formavimas, pilietiškumas.

Kalbėdamas apie savo pedagoginio darbo savitumus režisierius Varnas prisipažįsta, kad pirmaisiais studijų metais jis vadovaujasi griežtu ir viską lemiančiu principu: **pasirinkti būtent tą žmogų, t. y. nuspręsti, ar tas jaunas žmogus bus kaip tik tas, kuriam verta dirbti toliau.** „Dėl to pirmame kurse aš esu žvėris. Žvėrių žvėris. Tikrai“, – taip save, kaip teatro pedagoga, vertina režisierius Varnas. Pirmaisiais studijų metais jis negailėstingai tikrina, ar verta dirbti su tais, ką tik į Muzikos ir teatro akademiją priimtais, jaunais žmonėmis. Todėl pabrėžtini šie Varno žodžiai: „Pirmas kursas – tai savotiškai ilgas, užsitęsęs egzaminas, kurio metu viskas labai gerai pasimato. O pasimato žmogaus kūrybingumas arba nekūrybingumas. Ir iš viso – ar gebės jis išverti tokį sunkų darbą. Ar jis gali kiekvieną dieną ar kas antrą dieną savarankiškai paruošti etiudą. Galbūt tai ir per griežta arba per daug jau reikalaujama, aš sutinku. Sutinku, kad pirmame kurse ne visi atsiskleidžia, bet tų, kurie man dar lieka „su klausuku“, aš niekada nemetu po pirmojo pusmečio. O dėl kai kurių man jau iš karto būna aišku, kad tai per klaidą įstojęs žmogus.“¹

Antraisiais studijų metais, Varno manymu, kai jau atsisijoja tie studentai, kurie buvo savotiškas balastas, tada jau galima kažką dirbti toliau su likusiais. Aišku, kursas nelygu kursui, tačiau per pirmuosius dvejus studijų metus, griežto vadovo nuolat stebimi, atsisijoja visi, netinkantys tolesnėms studijoms, ir lieka tie, su kuriais režisierius toliau bandys dirbti kūrybinį darbą. Lietuvos muzikos ir teatro akademijos istorijoje iš režisieriaus Varno kurso iškrito turbūt daugiausia jaunų žmonių: net 12 studentų neištvėrė, o studijas baigė tik 9 aktoriai. Dabar jie vaidybos bakalauro, o kai kurie ir magistro studijas įveikę aktoriai – Ainis Storpirštis, Vainius Sodeika, Vidas Bareikis, Marius Repšys, Dovydas Stončius, Eglė Špokaitė, Emilija Latėnaitė,

1 Tekste cituojami režisieriaus G. Varno ar jo kolegų žodžiai bei pasakojimų fragmentai iš E. Gudavičiūtės užrašytų pokalbių su G. Varnu. *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

Indrė Lencevičiūtė, Elzė Gudavičiūtė. Visi vienbalsiai pripažįsta, kad pirmame kurse be atokvėpio dirbti juos skatino didžiulė baimė. Varnas priduria, kad ir antrojo jo 2013 m. surinkto aktorių kurso studentai kartoja lygiai tą patį. Visi anksčiau pateikti faktai liudija bekompromisį režisieriaus Varno teatro principą: **specialiai kelti studentams aukščiausio lygio reikalavimus. Tikram aktoriui ir neįmanoma turi virsti įmanoma.**

Buvę studentai pasakoja, kad vos tik režisierius Varnas įžengdavo į auditoriją, stodavo stingdanti tylą. Net ir daug etiudų parengęs studentas bijodavo juos rodyti, nes buvo įprasta, kad pasižiūrėjęs, pavyzdžiui, keturis etiudus, Varnas tris iš jų įvertins blogai. Net kurdami ir pirmuosius smagius *žvėriukų etiudus* pagal pirmojo kurso programą, visi patirdavo „žvėriškos baimės“ priepuolių. Tuo metu kurso vadovas, pats save įvardydamas žvėrių žvėrimi, pasirodo, ne mažiau bijojo savo studentų. Bijoję, kad neapsiriktų ir kad ateityje netektų savo išugdytais aktoriais nusivilti.

Varnas nesutinka su nuomone, kad gaila iš kurso pašalinti neperspektyvų studentą. Jis įsitikinęs, kad nebūtina pašalinti, kai kuriuos užtenka atvirai perspėti, ir jie patys išeina. Varno teigimu, daugelis iš jo kurso pasitraukė savo noru, tereikėjo jiems pasakyti, kad kurso vadovui pats įrodė, jog čia ne jo kelias, ne jo profesija. Išgirdęs kai kurių kolegų pedagogų nuogaštavimus, kad jiems pasidaro gaila (juk išmetimas iš akademijos – didelė trauma jaunam žmogui), Varnas principingai atremia: „Gerai, galbūt tuo metu tai ir bus jam trauma, bet už tai po to jis susitvarkys gyvenimą ir ne kentės būtent dėl to fakto, kad yra niekam tikęs aktorius ir kad aktorium jis niekada nebus. Humaniškiau yra pasakyti, kai jam aštuoniolika ar devyniolika metų, negu kai jis jau bus baigęs akademiją.“² Rengdamas aktorius jų sunkiai profesijai ir būsimiems teatrinio gyvenimo išbandymams režisierius tarsi atsiveria kaip negailestingas pedagogas, tačiau tai liudija dar vieną profesinį principą: **nenuolaidžiauti netalentingiems.**

Dėstydamas vaidybos ir režisūros³ specialybę savo kursų studentams Varnas siekia, kad pirmaisiais ir antraisiais studijų metais studentas įrodytų esąs tikrai kūrybingas ir kad galės būti aktoriumi ar režisieriumi, kad turi tam talentą. O pedagogai iš esmės privalo tikrai duoti gabiam jaunam žmogui supratimą apie aktorystės pamatus ir siekti, kad tas jų auklėjamas talentas toliau tobulėtų. „Jeigu talento nėra, tai ką tu ten vystysi! Tai yra tuščias laiko švaistymas ir jaunam žmogui sugadinta biografija.“⁴

Pirmaisiais studijų metais savo surinkto kurso studentams režisierius Varnas duodavo tokias užduotis, kurios turėdavo atskleisti jauno žmogaus fantaziją. Varnas stebėjo, kokia jo studentų kūrybinė vaizduotė, kokia kiekvieno iš jų intucija, ar jie turi bent kokią meninę nuovoką. Kurso vadovui nebuvo svarbu, kaip tas jaunas aktorius suvaidins *žibučių pievą ar jachtą jūroje...*, svarbiau pamatyti, kaip tokios neįprastos užduotys gali atverti aktoriaus galimybes. Jeigu studentas nejaučia režisie-

2 Ten pat.

3 G. Varnas 2012 m. surinko savo pirmąjį režisierių kursą.

4 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

riaus nuostatos įžvelgti jame meninės intuicijos ir fantazijos, tai jis ir savo meninės nuovokos nesugebės apginti. Toks studentas turės atsiseivikinti su teatro menininkus ugdančia akademija. Varnas sakydavo, kad tik tie aktoriai, kurie daug skaito, giliai mąsto (o ne kada nors galbūt pagaliau vis dėlto subręsta), tik neaptingstantys aktoriai pradeda norėti kažko gilesnio, pajusti, kas iš tikrųjų yra kūryba. Pagrindinis teatro mokytojo Varno principas rengiant jaunus aktorius būsimajai profesijai – **užkrėsti aktorių kūryba – ne vaidmens atlikimu, o būtent kūryba sudominti ir į kūrybinį darbą įtraukti jauną žmogų.**

Režisieriaus pedagoginė sėkmė aplankė jo aktorių kursą antraisiais studijų metais – tai buvo Varno teatrinių eksperimentas, drauge su studentais Kauno dramos teatre sukurtas spektaklis *Žvaigždžių kruša*⁵. Tuo metu Lietuvos televizijoje buvo prasidėjęs *realybės šou* vėjus, ir režisierius Varnas sumąstė, kad būtų labai naudinga pasiūlyti savo studentams patiems sukurti scenarijų ir suvaidinti jį anuomet greitai populiarėjusių televizijos *šou* tema. Rugsėjo pradžioje Varnas sakė ratu susodintiems savo studentams: „pabandykite kurti patys, kiekvienas susikurkite savąjį personažą“. Ir kiekvienas iki šiol prisimena Varno užduotį: „Žmogau... Tu turi sugalvoti sau vardą. Taip. Vardą. Po to sugalvoti tau svarbų socialinį, kultūrinį, religinį sluoksnį – šeimą, tikėjimą, dar kažką... Ir taip toliau... Ir sugalvok situaciją – kodėl tu atėjai į tą *realybės šou*... Kas atsitiko... Ir taip toliau...“⁶ Varno studentai suprato, kad jiems yra suteikiama kūrybos laisvė – visa vaidmens rengimo eiga su jų pačių sukurtais personažais iš esmės priklausys tik nuo jų pačių intuicijos, sceninės nuovokos, gebėjimo kurti dialogus ir monologus, nuo jų pasiryžimo kurti. Varno manymu, būtent tokia užduotis ir padarė jo kursą šiuo kursu. Iš esmės gal tie du pirmieji spektakliai – *Žvaigždžių kruša* ir po to vėl jų bendromis pastangomis jau Vilniuje sukurtas *Dekalogas*⁷ įrodė, kad pedagoginė režisieriaus Varno užduotis įvykdyta – jo studentai jau „užsikrėtė“ teatru ir patys pajuto, kad gali būti kūrėjais.

Žvaigždžių krušos eksperimentas buvo labai naudingas studentams, nes jie išmoko kurti vaidmenį, suvaldyti visą vaidmens liniją, patiems spręsti, kas yra svarbu vienai ar kitai scenai, o kas nebūtina, išmoko pajusti dramatinės stilistikos niuansus ir kuriamo personažo esminio lūžio svarbą ieškant gilesnės tolesnio veiksmo prasmės. Be to, studentai įgudo dirbti scenoje, priprato prie žiūrovų ir, Varno žodžiais tariant, gavo pirmąjį sėkmės „patepimą“, nes *Žvaigždžių kruša* nuolat buvo rodoma Kauno dramos teatre – kas mėnesį po penkis ar šešis spektaklius. Kurso vadovas perspėjo studentus, kad nesusirgtų žvaigždžių liga, nes spaudoje pasirodė ne vienas interviu su jais, pasipylė teatro komentatorių straipsniai apie grėsmes „sužvaigždėti“⁸. Pedagogas

5 G. Labanauskaitė ir G. Varnas. *Žvaigždžių kruša*. Premjera 2007 01 14–15 Kauno valstybiniame dramos teatre.

6 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

7 A. Liuga ir G. Varnas *Dekalogas*. Teatras „Utopia“, premjera 2008 11 14–15 Menų spaustuvėje.

8 V. Kalpokaitė. Kuo patarėsim dauseles? *Lietuvos rytas*. 2007 01 13; V. Kalpokaitė. Varniukai pasiskiepijo nuo sužvaigždėjimo. *Respublika*. 2007 01 20; V. Jauniškis. Realybės šou: išvalytieji. *Valstybės žinios*. 2007 01 19.

Varnas pažadėjo bet kokiam *sužvaigždėjimui* kaip nors užkirsti kelią. O dabar apie tai prisimena: „Ką jau tu ten užkirsi!?“ Visas Kauno teatro personalas skundėsi, kad jaunieji Varno artistai arogantiški, pasipūtę, netvarkingi – kur metė, ten paliko savo daiktus arba, tik pažiūrėk, ką nors vėl iškrėtė. Ir ką į tai atsakydavo kurso vadovas? Jis sakydavo: „Aš manau, kad jie nėra tokie...“ Nors turbūt tokie ir buvo.

Varnas su šypsena kalba, kad, kita vertus, jis nemato nieko smerktino, kai naktį ant Kauno teatro stogo, laikinai uždengto apsaugine polietileno plėvele, išeina pasivaikščioti dvidešimtmečiai aktoriai, ir, sakysim, prasmenga tame „celofane“, ir kažkaip įsipainiojusi lieka ten viena šlepetė... O tos nakties liūtis dėl studentų sujauktos apsauginės dangos kaip tyčia užpila teatro viršutinį aukštą. Užlieja kažkurią repeticijų salę ir kažkokią aparatūrą. Kyla didelis triukšmas. Paskui dar tas aiškinimasis su teatro vadovybe, kas čia vyksta. Kurso vadovui atneša tą šlepetę, kaip daiktinį įrodymą, apie jo studentų prasižengimą. „Tai aš netrukus nešu ją į paskaitą ir klausiu: „Pelenės batelis... Kieno?...“ Vienas atsako: „Mano“. Bet aš tikrai nematau čia nieko blogo. Kaip tik atvirksčiai. Na, kada gi jauniems vaikščioti stogais, kad ir remontuojamais, jeigu ne tada, kai jiems dvidešimt metų!“⁹ Taip režisierius užtarė savo mokinius dėl tos ant teatro stogo pamestos aktorius V. Sodeikos šlepetės.

Tai gi kurso vadovas nesmerkė, kad jo studentai kartais pavaikšto stogais, gal jie ten į žvaigždes pažiūri ir galbūt kaip tik dėl to patys pernelyg *nesužvaigždės*. Apie žvaigždžių ligą jis taip kalbėjo: „Kas jau ten susirgo ta liga, tai gyvenimas aplaužys... Nieko čia, taip sakant, baisaus neįvyko, tas skandalas buvo tyliai užgesintas. Ir tiek. O gyvenimas viską aplaužo. Tai va. Dėl to, aš manau, kad buvo svarbus tas spektaklis.“¹⁰ Tai buvo pedagoginiais tikslais atliktas eksperimentas, kuris vėliau, jau Vilniuje, iš lėto prarado populiarumą ir užgeso. 2007 m. režisierius Varnas pasitraukė iš KVDT meno vadovo pareigų, kartu iš teatro išėjo ir jo studentai. Spektaklis *Žvaigždžių kruša* buvo perimtas iš KVDT ir tapo netrukus įkurto Varno teatro „Utopia“ pirmuoju spektakliu. Jis nebe taip sėkmingai rodytas „Forum Palace“ erdvėje, vėliau – Jaunimo teatre. Kurso vadovo žodžiais tariant, jo studentai gavo ir populiarumo, ir nesėkmės kartėlio: „Juk po to viskas žemyn, žemyn, žemyn ėjo... Tai ir yra aktorius mokykla. Manau, kad tai svarbu. Vien tik pedagoginiais tikslais darytas eksperimentas. Man įdomūs buvo – ir tie postūmiai, ir visi tie kūrybos dalykai... Bet pirmiausia, aišku, tai buvo edukacinis, pedagoginis tikslas, kad jie ir padainuotų, ir muzikinę *realybės šou* sceną suvaidintų, ir vaidmenį su visais pakilimais ir nuopoliais... Manau, kad tai buvo protingas žingsnis. Ir naudingas.“¹¹ Tai pripažįsta ir visi jo studentai – kūrybinė praktika KVDT jiems buvo itin naudinga. Tai buvo taiklus pedagoginis režisieriaus Varno ėjimas – sėkminga vaidybos specialybės studentų praktika, kurios metu jie liovėsi bijoti žiūrovų, paragavo ir sėkmės, ir nesėkmės. Todėl pabrėžtinai ir šis Varno

9 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

10 Ten pat.

11 Ten pat.

praktinės pedagogikos principas: nuo pirmųjų žingsnių scenoje pratinti jaunos aktorius prie kūrybinių sėkmių ir nesėkmių patirties saugant juos nuo *sužvaigždėjimo* ligos ir asmeniškai nurodant pastebėtus net menkiausias profesinės arogancijos simptomus.

Varnas pripažįsta, kad ne visada laikosi studijų programos reikalavimų, bet tik taip gal kartais ir galima pasiekti tokio netikėto rezultato kaip šis spektaklis, nes antro kurso studijų programoje tikrai nereikalaujama kurti spektaklių. Žinoma, galėjo ir nepavykti jo studentų kuriamas spektaklis *TV ralybės šou* tema. Tokia buvo kurso vadovo užduotis, kuri nebūtinai turėjo būti įvykdyta. „Aš norėjau antro kurso pirmąjį pusmetį juos uždegti tuo, kad spektaklio aktorius didžia dalimi pats yra kūrėjas, o ne tik atlikėjas. Tai buvo svarbiausias tikslas. Ar pavyks tas spektaklis, ar nepavyks – tikrai tą spalio mėnesį aš dar nežinojau. Kai viskas įsivažiavo, po to jau, aišku, ėjo su didžiausiu užsidegimu. Ten jie kūrė vis naujas scenas, tegul ir kvailas, nesvarbu... Bet matėsi, kad iš to jau galima kažką padaryti. Ir kodėl nepadaryt? Sutinku, kad kartais gali ir nepavykti, ir nieko čia tokio. Būtų likęs tik egzaminiukas, ir tiek. Paprastai pagal programą antro kurso pirmąjį semestrą rodomi tie vadinamieji *apsakymai* arba vaikiškos *pasakos*. Mūsų buvo *Žvaigždžių kruša*. O kuo čia ne pasaka? Čia irgi pasaka...“¹² Kūrybinio darbo principas – **nebijoti rizikos, leisti sau ir studentams eksperimentuoti**.

Trečiaisiais studijų metais Kauno dramos teatre režisierius Antanas Gluskinas su Varno studentais statė spektaklį *Medėjos vaikai*¹³. Tai irgi buvo kurso vadovo užmojis – suteikti jauniems aktoriams visai kitokios dramaturginės patirties. Nors spektaklis ir ne itin nuskambėjo, bet pedagoginis Varno siekis buvo toks: jis norėjo, kad jo studentai pabandytų spręsti Antikos pagrindu šiuolaikiškai perrašytą nepatvarios šeimos, tai yra vaikų ir tėvų, dramaturginę problemą. Nors spektaklis *Medėjos vaikai* ir netapo Kauno dramos teatro mažosios scenos šedevru, bet studentai vis dėlto sukūrė vaidmenis, dirbdami su kitu režisieriumi. Gal tai ir nebuvo pats rezultatyviausias kurso vadovo jiems skirtas išbandymas, nes studentai tam tikrą laiką buvo sutrikę, repetuodami dramą su jiems nepažįstamu režisieriumi, ir visi nurimo, kai į pagalbą, likus kelioms dienoms iki premjeros, atėjo Varnas. Atėjo ir per keturias dienas „sukalė“ – sutvirtino jų spektaklį. Galėtume tai įvardyti **meistriškos režisūrinės orientacijos ir kūrybinės atsakomybės** pedagoginiu principu.

Antrąjį trečiųjų studijų metų pusmetį Varno studentų kursą užvaldė rusų klasika. Jie rinkosi ištraukas iš Antono Čechovo *Žuvėdros*, *Dėdės Vanios*, Fiodoro Dostojevskio *Nusikaltimo ir bausmės*, *Brolių Karamazovų*, Michailo Bulgakovo *Meistro ir Margaritos*, Nikolajaus Gogolio *Pamišėlio užrašų*. Tačiau tarp studentų jau buvo prasidėjęs krizių periodas. Emiliją Latėnaitę krizė ištiko anksčiau, dar kuriant *Medėjos vaikus*.

¹² Ten pat.

¹³ S. Osten. *Medėjos vaikai*. Režisierius A. Gluskinas. KVDT, premjera 2007 10 10.

O M. Repšys prisimena, kiek prisikentėjo dėl niekaip jam nepavykstančio Snegiriovo vaidmens *Brolių Karamazovų* ištraukoje. Kurso draugai matė, kaip dėl tos nelaimingos rusų klasikos Repšys kankinasi: „Trisdešimt šeštoj... Varnas mane mirtinai drožia...“¹⁴ Varnas komentuoja: „Trečiaisiais metais visada krizė. Visi man taip sako, kad treti metai – tai čia viskas aišku... Dabar, va, mano režisierių kurso krizė. Taip. Taip. Vieni dvi savaites geria, kiti plūstasi vieni su kitais... Arba išpurškia teatro cechą putom¹⁵... Ir taip toliau. Visai nejuokinga.“¹⁶ Ir štai dar aštresnė Varno nuomonė apie savo dabartinius trečiakursius auklėtinius – būsimus režisierius: „Žinot, – sakau jiems, – jeigu jūs būtumėt su tom putom, su tais gesintuvais išpurškę Vyriausybės pastatą... Seimo pastatą... Aplinkos ministerijos pastatą... Aš jus gerbčiau, sakyčiau *bravo*... Bet jūs purškėt vieni ant kitų. Tai yra taip smulku. Ir sakau, aš jūsų nebegebiu. Nors gerbiau.“¹⁷ Tai dar vienas bekompromisis Varno pedagogikos principas – **net kūrybinių krizių atvejais gerbti savo studentus tol, kol jie gerbia patys save.**

Prisimindamas studentų parengtas rusų klasikos ištraukas, režisierius pasakoja: „Žinoma, Jelena Andrejevna – tai yra sunkus personažas. Bet, pavyzdžiui, Repšio rodytas Astrovas¹⁸... Aš jį labai gerai atsimeinu. Marius pagavo tokį prigimtinį... tokį Astrovo... prigimtinį gaivalą... Tokio nusivylusio žmogaus... Nors to gilaus nusivylimo Marius ir negalėjo suprasti, na, dvidešimties ar dvidešimt kelių metų aktorius... Bet vis tiek. Labai neblogai buvo. Man patiko. <...> Ir rusų klasika trečiakursiams, man atrodo, buvo svarbi dėl to, kad ten jau vien su efektais neišeisi, ten jau yra gylis, tau visa tai vaidinant, arba jo nėra.“¹⁹ Režisierius Varnas atidžiai stebėjo ir nenuolaidžiaudamas vertino savo kurso aktorių darbus. Jis iki šiol nepamiršta, kad anuomet jam labiausiai įstrigo į atmintį du aktoriniai *mono* darbai – Popryščinas iš *Pamišėlio užrašų* ir Volandas iš *Meistro ir Margaritos*. „Tai buvo pavyzdys dviejų požiūrių į aktorystę ir gal net į teatrą. Labai gerai atsimeinu tą paskaitą. Vienas aktorius (V. Sodeika), visiškai sulindęs į personažą ir visai negalvojantis, kaip aš čia vaidinu... kaip aš čia dabar atrodau... ar kažkaip... ar nekažkaip ten... Ir tai jaudino. O kitas aktorius (V. Bareikis), visą laiką nerimstantis, kaip čia... kaip aš čia atrodau... ką man čia dar tokio padarius... kad čia būtų kažkaip... ir dėl to visiškai praleidžiantis esmę, na, dramaturgijos kūrinio pačią esmę. Tai buvo tokios dvi labai skirtingos pozicijos. Aš už tą pirmąją, aišku.“²⁰

Nuolat atsakingai ir kritiškai vertindamas studentų darbus Varnas mokė savo aktorius, kad jie akylai stebėtų ir objektyviai vertintų vieni kitus. Gerai buvo ir tai,

14 *Interviu su aktoriumi M. Repšiu...* 2014.

15 G. Varno režisieriai trečiakursiai, nepasidalinę repeticijai skirtos auditorijos, susipyko ir, pasiūpę priešgaisrinę gesintuvą su gesinimo putomis, bandė spręsti konfliktą.

16 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

17 Ten pat.

18 A. Čechovo pjesės *Dėdė Vania* personažai.

19 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

20 Ten pat.

kad per visus studijų metus jis niekada savo kurso auklėtiniam neprimedavo jokios medžiagos. Tai dar vienas Varno teatro mokyklos pedagoginis principas – **kūrybinės medžiagos pasirinkimo laisvė**. Patys studentai rinkosi ir Šekspyro, ir rusų klasikos kūrinių ištraukas, patys rinkosi personažus. „O kaip kitaip? Studentai patys ir turi rinktis.“ Jeigu vadovui kas primindavo, kad kituose kursuose yra net paskiriama ar primetama darbinė medžiaga, jis paaiškino: „Ai, tai dar to prisivalgysit per visą likusį gyvenimą. O akademija turi būti tam tikra laisva zona. Laisva pasirinkti.“²¹

Daug ką Varnas stengėsi išaiškinti savo studentams, kartais viską suprantantiems iš vieno žodžio, o kartais visiškai nieko nesuvokiantiems ir maištaujantiems, bet ypač kūrybiniame kelyje buvo keliama pasirinkimo laisvės reikšmė: „Palaukit, ponai... Ta pasirinkimo laisvė yra labai svarbi... Ar aš tau primėčiau šitą medžiagą? Aš tave verčiau eiti į akademiją? Ne. O primėčiau? Ne. Pats išsirinkai, tai tu ir daryk. Tau, vadinasi, įdomu. Aš galiu padėti, galiu pasižiūrėti, kas ten įdomu.“²² Kurso vadovas sakydavo, kad jis gali tik skatinti kūrybą, o ne raginti, kad jo mokinys tik „atkaltų“ sceną ir vaidintų jo paliepimu tą ar aną. Juk aktorius privalo ir privalės visą gyvenimą kurti: „aktorius yra ne tik atlikėjas, ne vien tik režisieriaus valios vykdytojas, labai svarbu, kad dar studijų metais pajustų, kad jis yra kūrėjas. Tai svarbiausia. Kitaip sakant, būtina aktorystei surasti motyvaciją. O kur kitur ją surasi? Tik čia, akademijoje.“²³ Tai ypatingas profesinis principas – **skatinti mokinius ieškoti kūrybinės motyvacijos savo būsimai aktorystei**. Visi devyni Varno buvę studentai pripažįsta, kad jau nuo pirmojo *Žvaigždžių krušos* spektaklio patyrė tikrą kūrybos smagumą, vaidybos džiaugsmą. Varnas išmokė juos mylėti teatrą.

Paskutiniaisiais bakalauro studijų metais studentams teko nemažai padirbėti su dėstytoja Viktorija Kuodyte²⁴. Eimunto Nekrošiaus, Varno spektakliuose įsimintiniausius vaidmenis kurianti aktorė atsakingai dirbo su studentais ir pasiūlė jiems labai rimtą užduotį – sukurti etiudus pagal *Dešimtį Dievo įsakymų*. Visi dirbo atkakliai ir stropiai, laukdami, kada pagaliau Mokomajame teatre pasirodys ir jų kurso vadovas. Tuo metu Varnas jau buvo pasitraukęs iš KVDT meno vadovo pareigų, įveikęs galbūt su tuo susijusią nemenką asmeninę krizę ir net įkūręs teatrą „Utopia“²⁵, todėl galėjo atsigręžti į savo kuruojamų studentų darbą *Dekalogo* tema, ėmė pertvarkyti spektaklį. *Dešimties Dievo įsakymų* užduotį jis su Kuodyte jau buvo aptaręs anksčiau. Varnas pritarė, kad po *realybės šou* labai įdomu ir vertinga būtų vėl bendrai kurti teminę dramaturgiją, vėl galėtų gimti reikšmingas, rimtas

21 Ten pat.

22 Ten pat.

23 Ten pat.

24 Kartu su G. Varnu kaip vaidybos pedagogai dirbo aktoriai A. Sakalauskas (I ir II kursas) ir V. Kuodytė (studentų prašymu pakviesta dėstyti nuo III kurso).

25 Teatras „Utopia“ – tai nevalstybinis, nepriklausomas teatras, įkurtas režisieriaus G. Varno 2007 m. Vilniuje.

spektaklis. Jis kalbėjo, jog nepakanka Menų spaustuvės mažojoje „kišeninėje“ salytėje parodytų etiudų²⁶, reikia sukurti ištisą scenos veikalą sujungiant studentų etiudus į vientisą kūrinį.

Kokius tikslus režisierius kėlė jiems, naują sudėtingos temos spektaklį kuriantiems auklėtiniams? Panašius kaip ir pirmajame *Žvaigždžių krušos* spektaklyje. Studentai jau pramoko vaidinti įvairius personažus, net po kelis to paties aktorius atliekamus personažus derinti ir jungti jų linijas į vieną temą. Išmoko dirbti su tema – be paliovos galvoti apie situaciją ir apie temą. Varnas prisimena: „Taip. Tema. Teisingai. Ir kad būtų kuriamas ne vien tik personažas. Vis tiek *Žvaigždžių krušoj* iš esmės tai buvo personažo kūrimas, o kad personažai taip sulipo į tą spektaklį... na, tai gerai. Sulipo ir sulipo. O čia jau buvo tokia tema, kur studentai turėjo vaidinti po tris ar keturis personažus. Buvo toks tikslas – išvaikinti situaciją ir derinti tuos personažus.“²⁷ Dar vienas svarbus vaidybos specialybės pedagogo principas – **aktorius uždavinys ne tik sukurti konkretų personažą konkrečiame spektaklyje, bet ir atsakingai suvokiant, derinant ir jungiant personažines linijas pristatyti žiūrovams, reprezentuoti spektaklio temą, idėją.**

Paskutiniaisiais studijų metais artėjo studentų akistata su Viljamu Šekspyru. Varnas jau seniai ieškojo galimybės sukurti savotišką tiriamąjį spektaklį *Šekspyriada*²⁸, tikėdamasis, kad toks laboratorinis tyrinėjimas bus labai pravartus mokymosi procesas jo studentams, tačiau vis nerado galimybės kur ir kaip tokį didelį sumanymą įgyvendinti: „Na, aš ėmiausi kompromiso... Tų sutarčių su Jaunimo teatru, kad į spektaklį būtų paimta ir to teatro aktorių... Ilgai galvojau apie tai... Gal ir neteisingai padariau... Nereikėjo ten tų tragedijų dėti... Nereikėjo... Turbūt reikėjo apsiriboti komedijom... Nes pasidarė kažin kokia trijų dalių epopėja, kuri buvo tokia neaiški visiems... Na, man tai buvo aiški, bet niekam daugiau.“²⁹

Varno auklėtiniai ilgai prisimins repeticijų periodą Jaunimo teatre. Iki to laiko daugiausia vaidinę tik savo pačių grupėje dabar turėjo stoti šalia Sergejaus Ivanovo, Neringos Varnelytės, Andriaus Bialobžeskio... Varnas pripažįsta, kad tokia patirtis jo kurso aktoriams buvo reikalinga. Tačiau režisieriaus apmaudas prieš pat premjerą jo studentams buvo labai gerai pažįstamas iš anksčiau išgyventų *Žvaigždžių krušos* ir *Dekalogo* premjerų. Panašiai režisierius piktinosi, kai artėjo ir *Šekspyriados* premjera Vilniuje, Jaunimo teatre. Ir pats to neneigia: „Tai ten irgi buvo tas pats... Negaliu prisimint to spektaklio. Nenoriu. Jis man paliko kažką tokio... Aš turbūt nuo tų laikų nė karto nebuvau Jaunimo teatre. Turbūt. *Šekspyriados* mintis buvo nekvaila, bet įgyvendinimas... Nežinau. Gal mintis kvaila?..“³⁰ Pagarbos vertas toks autorinis

26 Spektaklio eskizas 2008 05 24 rodytas Menų spaustuvėje, A. Liugos organizuotoje Naujosios dramos akcijoje.

27 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

28 Spektaklio premjera įvyko 2009 04 04–05 Jaunimo teatre.

29 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

30 Ten pat.

savikritikos principas – išdrįsti savo paties ir savo mokinių kartais net atkakliausią kūrybinį darbą įvertinti kaip neįgyvendintos minties nesėkmę.

Varno studentus *Šekspyriados* laikotarpiu apėmė nuojauta, tarsi būtų įvykęs visiškas režisieriaus nusivylimas jais, savo mokiniais. Jis atvirai sakydavo – matai, kaip Ivanovas vaidina, žiūrėk, kaip Varnelytė dirba... Todėl studentams atrodydavo, kad jie jau nieko neverti, viską blogai daro. Varnas atvirai pritaria: „Aišku, kad nusibodom vieni kitiems, tai faktas. Na, bet buvo ten ir blogai suvaidintų vietų... Buvo.“³¹ Varno kūrybinis savikritiškumas ir nepasitenkinimas tuo, kad *Šekspyriada* nuvylė jo studentus, kad nepritraukė supratingų žiūrovų antplūdžio, kaip būdavo po *Žvaigždžių krušos* ar *Dekalogo* premjerų, atrodė, nieko gero nebežada. Nors studentai ir liko dėkingi vadovui, kad tada ten, Jaunimo teatro scenoje, įvyko pirmasis jų konkretus susidūrimas su profesionaliais vyresniosios kartos aktoriais.

Varnas, paklaustas, ką jo studentai įsisavino per ketverius bakalauro studijų metus ir ko nesugebėjo įsisavinti, atsakė: „Ne, šito aš nežinau. Jie patys turėtų geriau atsakyti.“³² Bet tai, ko norėjo ir siekė, rinkdamas į savo kursą būtent tuos jaunus žmones, jo manymu, pavyko pasiekti: „Niekada rinkdamas nežinai, ką randi ir ką gali atrasti. Aš tik norėjau, kad būtų geri aktoriai, daugiau aš nieko nenorėjau. O jie yra geri aktoriai. Čia jau ir atsakymas. Kiek iš jų? Kokie keturi iš karto jau žalioj jaunystėj gavo tuos *Auksinius scenos kryžius*“^{33,34} Aukščiausios kategorijos teatro pedagogikos principas – išugdyti gerus aktorius.

Galvojant apie tai, kad Varno kursą baigę vaidybos studentai yra sėkmingai dirbantys ir teatrui reikalingi aktoriai, nors ir neaišku, koks kiekvieno jų likimas bus vėliau, tačiau dabar, 2014/2015 m. teatro sezono laikotarpiu visi aktoriai intensyviai vaidina įvairiuose Lietuvos teatruose. Visi devyni Varno auklėtiniai vienbalsiai pripažįsta tai, už ką labiausiai yra dėkingi savo mokytojui: režisierius išmokė juos dirbti, sudomindavo kiekviena nauja iniciatyva, kiekviena nauja idėja, tegul net ir ta utopine teatro tobulėjimo mintimi. Dėkingi už tai, kad, griežtai laikydamasis savo asmeninių teatro kūrėjo principų, jis be paliovos mokė jaunus žmones mąstyti, ragino skaityti literatūrą, siekti poetinio „gylio“ ir dramaturginės bei vaidybinės išminties.

Dėl ateities Varno mokiniai lyg ir nesibaimina, nes principingas režisierius sugebėjo uždegti aktorius būsimai kūrybinei veiklai. Iki šiol jis pasitiki savo auklėtiniais:

31 Ten pat.

32 Ten pat.

33 2012 m. A. Storpirstis gavo Auksinį scenos kryžių jaunojo menininko nominacijoje už Beno vaidmenį O. Koršunovo spektaklyje *Išvarymas* (LNĐT) ir už J. Mačiūno vaidmenį V. Bareikio spektaklyje *Mr. Fluxus, arba Šarlatanai* „No Theatre“; 2012 m. M. Repšys gavo Auksinį scenos kryžių už geriausią antro plano Vandalo vaidmenį O. Koršunovo spektaklyje *Išvarymas*; 2012 m. E. Gudavičiūtė gavo Auksinį scenos kryžių už geriausią antro plano Olgos vaidmenį O. Koršunovo spektaklyje *Išvarymas* ir Zaros vaidmenį J. Jurašo spektaklyje *Apsivalymas*, NKDT; 2012 m. Metų teatro reiškiniu tapo ir Auksinis scenos kryžius atiteko teatro judėjimui „No theatre“ ir režisieriui V. Bareikiui – už naujas teatro formas.

34 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

„Neaišku, kas bus po to. Gyvenimas, žinai... Na, po to bus po to. Aš, aišku, esu jais patenkintas. Žinoma, buvo nemažai tų visokių krizių, mes vieni kitiems įkyrėdavom, bet tai natūralu, kaip kokioj šeimoj arba tarp sugyventinių...“³⁵

Nepaisant visų pedagoginio darbo su studentais problemų, režisieriui Varnui dabar malonu prisiminti, kaip su anuometiniais auklėtiniais pirmajame kurse buvo pasodintas Teatro ir kino fakulteto kieme jų kurso medis – *raudonlapė ieva*. Tuo metu Varnas buvo įsijungęs į ekologinį judėjimą už gamtą, aktyviai pasisakydavo prieš kertamus miškus. Pasodinę medį, studentai surinko daugybę parašų, suorganizavo mitingą prie Aplinkos ministerijos. „Aš negaliu pamiršti, kaip Ainis su Emilija vedė susirinkimą... su tais marškinėliais, jų ką tik apsivilktais... Ir ten suplaukę smalsuoliai... Iš esmės tai buvo Muzikos akademijos teatro fakulteto studentai – ta susirūpinusi minelė, kurią visi filmavo. Išklausti studentų pasisakymai prieš miškų kirtimą. Tai turėjo poveikį, kaip bebūtų keista. Kartais gali būti, kad žmogus tampa aktoriumi ir dėl tokių dalykų. Na, geru aktorium. Žiūrovus įtikinančiu aktorium. Nebūtinai dėl stropiai lankomų paskaitų, o būtent dėl to, kad kažkas jį įtraukia į gyvenimo reikalus, ir jis pasijunta darąs kažką gero pasauliui.“³⁶ Prisimenant tokias gyvenimiškas Varno aktorių patirtis nereikia pamiršti, kad pasaulis kartais ne tik aplaužo, bet ir nukerta tavo paties pasodintą *raudonlapę ievą*, nes ji, ūkvedžio „infrastruktūriniu požiūriu“, užstojanti senovinių Muzikos ir teatro akademijos Sluškų rūmų langų šviesą. Išdėstydamas savo principingą nuomonę opiu gamtosaugos ir visuomeninės moralės klausimu apie neapgalvotai ir nusikalstamai akademijos ūkvedžio nukirstą medį, tą medį sodinusių aktorių kurso vadovas Varnas 2014 m. balandžio 24 d. pareiškime LMTA rektoriui pabrėžė: „Visada siekiu, kad studentai prisimintų savo studijas kaip kūrybingą ir naudingą laiką, ir esu įsitikinęs, kad ne tik privalomos specialybės paskaitos yra svarbios, o ir asmenybės bei piliečio ugdymas.“ Be abejonės, Varno teatro pedagogikoje ypač ryškus **kuriančios asmenybės visuomeninių vertybių formavimo ir pilietiškumo ugdymo principas**.

Prisimenant, kad 2008 m. režisierius Varnas už Klaudijo Monteverdžio (Claudio Monteverdi) operų *Tankredžio ir Klorindos dvikova* ir *Nedėkingųjų šokis* bei spektaklio *Dekalogas* pastatymus Metų režisieriaus kategorijoje buvo apdovanotas Auksiniu scenos kryžiumi, kad jo studentų kursas, kaip spektaklio kūrybinė grupė (kaip teatras „Utopia“), už *Dekalogo* pastatymą 2008 m. Nacionalinės dramaturgijos kategorijoje taip pat įvertintas Auksiniu scenos kryžiumi, nekyla abejonų, kodėl buvę Varno studentai, dabar aktyviai dirbantys su kitais režisieriais, nepamiršta studijų laikų ir unikalių santykių su buvusiu kurso vadovu.

Nekelia abejonų, kad ir kurso vadovas neabejingas buvusiems studentams. Štai jo paties žodžiai, adresuoti būtent jiems, teatro „Utopia“ pirmeiviams: „Aš turiu naują idėją. Būtent spektaklį su jumis... Ne spektaklį kol kas, bet būtent laboratorii-

³⁵ Ten pat.

³⁶ Ten pat.

ją. Pirmajame etape tai turėtų baigtis tokiu eskiziuku... Aš sugalvoju... Taip. Tokį intelektualų dalyką. Apie naujas utopijas.³⁷ Ir tai akivaizdus atkaklios asmenybės, talentingo teatro menininko pedagogikos principas – **pabrėžtinai (bet neprimestina) nuolat priminti savo mokiniams apie intelektualinį aktorių saviruošos ir saviauklos būtinumą jų pačių profesinės ateities labui.**

SVARBIAUSIŲ REŽISIERIAUS GINTARO VARNŲ PEDAGOGINIŲ PRINCIPŲ SUVESTINĖ

- pasirinkti būtent tą žmogų, t. y. nuspręsti, ar tas jaunas žmogus bus kaip tik tas, kuriam verta dirbti toliau;
- specialiai kelti studentams aukščiausio lygio reikalavimus – tikram aktoriui ir neįmanoma turi virsti įmanoma;
- nenuolaidžiauti netalelingiems;
- užkrėsti aktorių kūryba – ne vaidmens atlikimu, o būtent kūryba sudominti ir į kūrybinį darbą įtraukti jauną žmogų;
- nuo pirmųjų žingsnių scenoje pratinti jaunos aktorius prie kūrybinių sėkmių ir nesėkmių patirties, kiek įmanoma saugant juos nuo *sužvaigždėjimo* ligos ir asmeniškai nurodant net menkiausias profesinės arogancijos simptomus;
- nebijoti rizikos, leisti sau ir studentams eksperimentuoti;
- jausti kūrybinę atsakomybę už auklėtinius;
- gerbti savo studentus tol, kol jie gerbia patys save;
- suteikti kūrybinės medžiagos pasirinkimo laisvę;
- skatinti mokinius ieškoti kūrybinės motyvacijos būsimai aktorystei;
- aktoriaus uždavinys ne tik sukurti konkretų personažą konkrečiame spektaklyje, bet ir atsakingai suvokiant, derinant ir jungiant personažines linijas aktualiai pristatyti žiūrovams, reprezentuoti spektaklio temą, idėją;
- išdrįsti savo paties ir savo mokinių kartais net atkakliausią kūrybinį darbą įvertinti kaip neįgyvendintos minties nesėkmę;
- formuoti kuriančios asmenybės visuomenines vertybes ir ugdyti pilietiškumą;
- pabrėžtinai (bet neprimestina) priminti savo mokiniams apie intelektualinį aktorių saviruošos ir saviauklos būtinumą jų pačių profesinės ateities labui.

Gauta 2015 02 17
Priimta 2015 03 03

Literatūra ir šaltiniai

1. E. Gudavičiūtės 2005–2009 studijų metų vaidybos specialybės užrašai.
2. *Interviu su Gintaru Varnu apie aktorių ugdymo principus*. Įrašas 2014 12 07. Asmeninis E. Gudavičiūtės archyvas. Vilnius, 2014.

37 *Interviu su Gintaru Varnu...* 2014.

3. *Interviu su aktorais A. Storpірščiu, M. Repšiu, V. Sodeika, V. Bareikiu, D. Stončiumi, E. Latėnaite, E. Špokaite, I. Lencevičiūte apie studijų metais patirtą G. Varno teatro pedagogiką.* Įrašas 2014 12 01–07. Asmeninis E. Gudavičiūtės archyvas. Vilnius, 2014.
4. *Lietuvos vaidybos mokykla. Teatro edukologija.* Sud. A. Adomaitytė. Vilnius: Inforastras, 2004.
5. Šabasevičius, H. *Gintaro Varno teatras: pokalbiai, straipsniai, recenzijos, 1989–2009.* Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2009.

Elzė Gudavičiūtė

The theatre pedagogics of Gintaras Varnas: the principles of actor training and practical activity results

Summary

The article distinguishes the principles of director Gintaras Varnas' theatre pedagogics, as well as discusses performances *Žvaigždžių kruša* (2007), *Decalogue* (2008), and *Šekspyriada* (2009), which were staged during the process of students' internship period. It deals with the creative collaboration of actors (as students) with the director (as teacher) and the practical results achieved together. The main sources of this accomplished study are the author's conversations with director Varnas about his pedagogical principles, as well as the assessments of the pedagogical principles of Varnas within the years 2005–2009, as presented by his former students who are now actors working in various Lithuanian theatres.

KEY WORDS: Varnas, specifics of actor training, pedagogical principles, actor training in theatre